

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
A 15-19 éves apák támogatásának szükségessége	4
A kutatásban szereplő intézmények ismertetése	7
Módszertani ismertetés.....	10
A kutatás eredményei	13
Az intézmény és az apák kapcsolata	13
Az intézmények térbeli adottságai az apák kapcsolattartására	16
A kapcsolattartások ideje, közös programok	20
Összefoglalás.....	23
Irodalom	26
Táblázatok és diagrammok jegyzéke	29
Mellékletek.....	30
Interjúkérdések - szakmai vezetők	30
Interjúkérdések – apák.....	32
Kérdőív kérdések	33
Kérdőív összesítő diagramok.....	38

Bevezetés

A kutatás a tinédzser szülővé válás folyamatában szerepet vállaló állami fenntartású szociális intézmények (gyermekotthonok, utógondozást ellátó intézmények) lehetőségeinek és gyakorlatának vizsgálatát tűzte ki célul egy speciális szegmens (a fiatalok apák egy csoportjának) középpontba állításával. A vizsgálat azokra a lépésekre és körülményekre fókuszál, melyek azon 15-19 éves korcsoportba tartozó apává vált fiatalokra vonatkoznak, illetve vonatkozhatnak, akik bár szeretnék, gyermekeikkel és az édesanyákkal nem tudnak fizikai vonatkozásban családként együtt funkcionálni. Ugyanis az édesanya 18 éves kora alatt szült és gyermekével együtt gyermekvédelmi szakellátásba került. Ezenél a fiataloknál (is) elmondható, hogy a szekvenciális életút (Somlai, 2007) nem valósul meg, hiszen a 15-19 éves korcsoport még az ifjúságkutatás tárgyát képezi (Bognár & Erát, 2020), de bele kell lépniük az apaszerepbe, tehát egy felnőtt nevelői szerepet kell megvalósítaniuk, melyhez a szociális szakma segítsége szükséges.

A gyermekvédelemben vett gyermekek esetében kiemelten fontos az apával való kapcsolattartás erősítése (Rácz, 2022) és ez még inkább vonatkozik a fiatalon, első gyermekükkel apává vált tinédzserekre. A fiatalok életútjának támogatásában családközpontú megközelítésre van szükség, amelynek szerves része a fiatal édesapa apai identitástudatának kialakulása. Amennyiben az édesapa is hozzáfér bizonyos szolgáltatásokhoz (pl. tanácsadás, apákat támogató csoport, lakhatási vagy munkakeresési tanácsadás, mintakövetési lehetőség stb.) ezzel erősödhet apai identitástudata, szerepvállalása, megeremthető a családtagok közötti egyenlőség (Rácz, 2022). Mindez egyben növeli a nevelésbe vett édesanyák és gyermekeik tartós hazagondozásának, az osztott szülői felügyeleti jog megszerzésének és a családdá válásnak a lehetőségét is.

Azonban az állami fenntartású gyermekotthonok intézményi szolgáltatásának célja és feladata a kiskorú anya és gyermeke együtt történő gondozása és fejlesztése személyre szabottan, a családi életre, szülői felelősségvállalásra, az anya szerep kialakulásának és megerősítésének támogatása, figyelembe véve a kiskorú anya aktuális pszichés állapotát, szociális és mentális érettségét (Kaffka Margit Utógondozói és Gyermekotthoni Központ Budapest, II. sz. Szakmai egység, Szakmai Program). Erre az ellátási formára vonatkozó működési feltételeket is a Gyermekvédelmi törvény végrehajtási utasításaként, a neveltek szükségleteinek megfelelő ellátását rendeleti szinten a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről) szabályozza. Az étkeztetéssel, a

higiénias szükségletek kielégítésével, az oktatással, szabadidő hasznos eltöltésével, zsebpénz mértékével kapcsolatos rendeleti előírások alapján kapnak meg mindent az ellátottak (15/1998. (IV.30.) NM 2. Cím, Az otthont nyújtó ellátásokra vonatkozó közös szabályok 75. § - 85. §.). Azaz a gyermekotthonoknak, illetve az utógondozást ellátó intézményeknek a szakmai egységek programjában, illetve a szervezeti és működési szabályzatában a gyámhivatal által előírt kapcsolattartás betartási kötelezettségen kívül nincs külön feladatelőírása az apai kapcsolatokat ápolására, a kiskorú anya-apa-gyermek családdá válásának elősegítésére.

A kutatás helyszínei azok a fővárosi gyermekotthonok, illetve utógondozást ellátó intézmények voltak, ahol a fiatal édesanyák gyermekeikkel tartózkodnak. A család kapcsán fontos a hely szerepe. A hely nélküli család nem képes betölteni a társadalom által elvárt nukleáris családi szerepeket. Kérdés, hogy a 21. századi állami fenntartású gyermekotthonokban az intézményi ellátás keretein belül mennyiben változott meg az anyacentrikus gondozás, tudott-e alkalmazkodni a rendszer a változó apakép modernkori elvárásaihoz.

A helyszínek megismerése mellett félig strukturált interjúk készültek a szakmai vezetőkkel, kérdőív segítségével a három helyszínen dolgozó szakellátók tapasztalatára és álláspontjára vonatkozó adatfelvétel történt, valamint hat, a vizsgált csoportba tartozó édesapával is nyílt lehetőség interjú készítésére. Mindezek alapján a megfogalmazott kutatási kérdések:

- ezek az intézmények hogyan tudnak segíteni a fiatal apáknak az apaszerep elsajátításában, a családdá válásban, és
- milyen szolgáltatásokat tudnak ezzel kapcsolatban számukra nyújtani.

A megvalósított komplex kutatási módszeregyüttessel kívánja a dolgozat egy keveset kutatott témakörre felhívni a figyelmet.

A 15-19 éves apák támogatásának szükségessége

A hagyományos apai szerepek átalakultak az idők és társadalmi változások során. Megjelentek az apasággal kapcsolatos modern kihívások, mint például az egyensúly hiánya a munka és a családi élet között, továbbá az apák szerepének megkérdőjelezése vagy alábecsülése a gyermeknevelésben. Ezzel együtt új lehetőségek is megfogalmazódtak az új apaság modellben, mint például a közelebbi kapcsolat kialakítása gyermekeikkel. Léder László pszichológus szerint nincs apátlan gyerek csak apátlan nevelés. Az általa használt *csendes apa forradalom* kifejezés az aktív apai jelenlét és az érzelmi kötődés fontosságát helyezi előtérbe a gyermeknevelésben és a családi életben. Az érzelmi kötődés, a szeretet és a biztonság érzése az apák és gyermekek közötti kapcsolat alapját képezi, és ezeknek az elemeknek a hiánya jelentős hatással lehet a gyermekek érzelmi és szociális fejlődésére (2019).

Lorentzen két kulcsfogalmat használ az apaszerepekkel kapcsolatban (2014), az egyik a 'családért-apa', aki a családeltartó szerepet tölti be, ez a tradicionális apaképpel van összhangban (Benedek & Dorner, 2015). Makay és Spéder 2018-ban a férfiak gyermekvállalásáról és családi szerepéről megjelent tanulmányában demográfiai szempontból a 20. életévük felett apává vált férfiak magyarországi megítélését vizsgálta. Egyik főbb megállapításuk szerint a tradicionális apakép maradt a domináns elképzelés (Makay & Spéder, 2018, p. 74). Azonban fontos kiemelni, hogy az apák bizonyos csoportjai nem minden esetben tudnak megfelelni a tőlük általában elvárt családfenntartói normáknak, például az alacsony keresetű, a munkanélküli, a mozgássérült, a gyermeküktől külön élő, a menekült és/vagy a társadalmi megkülönböztetés által sújtott apák (Takács & Szalma, 2022).

Az 1970-es évektől megjelent a 'családban-apa' koncepció, vagyis az új, modern apa, aki a család életében gyerekeiről gondoskodó, érzelmeit kifejező, családjával bensőséges kapcsolatra törekszik (Benedek & Dorner, 2015).¹ A férfiakkal szemben fennálló társadalmi elvárások sokszor akadályozták az apákat szeretetük szavakba öntésében (Szalma & Takács, 2022). Ennek a bevonódott apaságnak feltétele volt a felelősségteljes, családoorientált döntéshozatalok megvalósulása is (Takács & Szalma, 2022). A Makay és Spéder kutatás alapján a magyar társadalom több mint felének elvárása az apákkal szemben, hogy aktív résztvevői legyenek a családi életnek, töltsék be a törődő apai szerepet is. Sőt a megkérdezettek közel kétharmada egyet értett azzal az állítással, hogy „Egy férfi számára sokkal fontosabb, hogy több időt töltsön

¹ Az apaságkutatással foglalkozó szakirodalmak még bontják tovább és elemzik a modern apaság fogalomkörébe tartozó új apatípusokat, mint például kirakat apa, perifériális (marginális) apa, egalitárius apa (Bambey & Gumbinger, 2009).

családjával, mint hogy plusz munkával mindenáron növelje családja bevételét” (Makay & Spéder, 2018, p. 75). Az új apaszerep kialakításának nehézsége, hogy míg az anyasággal kapcsolatos normák jól körülhatároltak, az apák előtt nincs elegendő minta arra, hogyan lehetnek jó apák a tradicionális formákhoz képest megváltozott társadalomban (Sztáray Kézdy & Kovácsné Hegedűs, 2023). Ellenben Takács és Szalma kiemeli, hogy „[a]z aktív apai törődés tanulható, és ebben sokat segíthet, ha a férfiak tudatosan készülnek az apai szerepekre, és ehhez pozitív megerősítést is kapnak szűkebb és tágabb környezetüktől” (2022, p. 139).

Az apai szerep elsajátításához a megerősítés és támogatás különösen fontos azoknál az édesapáknál, akik életkoruk miatt is egy átalakuló, ideiglenes életszakaszban vannak (Roth, 1970). Bár az ifjúság (Petkovic, Ignatovich & Galstyan, 2021), serdülőkör (József, 2009) korszakot különböző névvel és korosztályi lehatárolással tárgyalják a különböző diszciplínákhoz (jog, pszichológia, biológia stb.) tartozó szakirodalmak, mégis néhány általános, a jelen vizsgálat szempontjából fontos megállapítás fogalmazódott meg (Martin, 2024). Gyakran a felnőttek a serdülőt már nem gyerekként kezelik, de még nem is felnőtt, egyenrangú partnerként. Ez a kettősség az elvárások ellentmondásosságához is vezet sokszor (József, 2009). A vizsgált életszakaszban lévő fiatal az identitáskialakítás folyamatában különböző szerepeket, viselkedésformákat próbál ki, melyet környezete sokszor megbízhatatlan, lusta, szemtelen, hazudós tulajdonságokként értelmezhet (Szabó-Hangya et al., 2019). Nem véletlen, hogy Erikson személyiségfejlődési modelljében a serdülőkort nevezte az összes fejlődési szakasz közül a legfontosabbnak és a legkritikusabbnak (2002).

Az identitáskeresés időszakának során lezajló neurológiai és pszichológiai változások néha elsöprő erejűnek tűnhetnek. Ennek fényében nem csoda, hogy a serdülők nagyobb valószínűséggel csábulnak el új élmények kipróbálására, aminek egyik következménye lehet az impulzív és kockázatos döntéshozatal. Az 1996-2010 között születettek kockázati magatartásának 2020. évi hazai kutatása szerint főleg a fiúk körében nőtt az alkohol fogyasztás gyakorisága, ugyanígy nőtt a kábítószer használat is a 2016-os felmérésekhez képest. Jellemző még rájuk, hogy napi internetezők, van okostelefonjuk, túlnyomóan online közösségek tagjai. Négytizedük gyakorlatilag folyamatosan online van (Domokos et al., 2020). Fontos kiemelni, hogy számukra „az 'always on' állapot (a folyamatos online jelenlét) biztosítja a kellő információáradatot és a többiekkel való kapcsolatot” (Andres-Pasztor & Bak, 2020, p. 509). Azonban a tudatos médiahasználati viselkedés a gyermekotthonokban élőknél kevésbé alakul ki, mint a családi életszervezésben élő fiataloknál (Glózer, 2015). Az online világból kiszakadva, az offline világban türelmetlenségből, személyes kommunikációs hiányokból adódó indulatkezelési, konfliktuskezelési problémáik lehetnek, hirtelen fizikai vagy verbális

agresszióra is hajlamosakká válhatnak. A korosztály képviselői a tekintélyhez való viszonyukban sokkal inkább partnerséget várnak el mindenki másától, mint a hagyományos irányító és alárendelt szereposztást (Kárpáti, 2019).

Egy másik hazai felmérés szerint, amely iskolatípusonként (szakiskolák és gimnáziumok) vizsgálta a szexuális aktivitás kezdetét a serdülő korosztályban megállapította, hogy „[A]z első párkapcsolatra – mely nem feltétlenül jár a szüzesség elvesztésével – átlagosan 14 éves kor előtt került sor, ebben nincsen jelentős eltérés a két iskolatípus tanulói között” (Rácz & Német, 2015, p. 42). „Digitális bennszülöttségükkel” az internetes tartalmak korlátlan hozzáféréssel is magyarázza a szakirodalom, hogy az erotizált viselkedés a biológiai érettségükhöz képest ötnyolc évvel korábban megjelenhet, ellenben szociális éretlenség, érzelmek nélküli társas kapcsolatok jellemzik őket (Katona, 2015). A párkapcsolati és gyermekvállalásra vonatkozó ifjúságkutatási felmérések szerint a megkérdezettek 86 százaléka számára lényeges volt, hogy legyen gyereke, azonban a szülői szerepre való érettség mindössze a fiatalok harmada számára bírt jelentőséggel (Bognár & Erát, 2020). *A hátrányos helyzetű ifjúság magatartásának vizsgálata* című kutatás eredményei szerint a Z generáció tagjainak korai szexuális élete, az ebből kifolyólag előforduló serdülőkori, nem kívánt terhesség a hátrányos helyzetű serdülőkre hatványozottan igaz. A kutatási eredmények összesítése után a szerzők felhívták a figyelmet a párkapcsolatra és a családi életre nevelés szükségességére, kiemelve a megfelelő felvilágosítást, családtervezést (Szilágyi & Rucska, 2017). A jelen kutatás arra keresi a választ, hogy a gyermekotthonok vagy utógondozást ellátó intézmények hogyan tudnak segíteni a 15-19 évesen apává lett fiataloknak az apaszerepük elsajátításában.

A kutatásban szereplő intézmények ismertetése

A 15-19 éves kor közötti édesapák apaszerepének támogatási lehetőségei azon gyermekotthonok vagy utógondozói ellátást biztosító intézmények esetében kerülnek vizsgálatra, ahol saját gyermekükkel élő fiatalkorú és fiatal felnőtt korba lépett édesanyák számára biztosítanak szociális szolgáltatásokat. Budapesten három, a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság fenntartása és a Belügyminisztérium irányítása alatt álló intézmény van, mely közül kettő gyermekotthoni és utógondozói feladatokat lát el. Az egyik a Kaffka Margit Utógondozó és Gyermekotthoni Központ Budapest, a másik a Bokréta Lakásotthoni, Gyermekotthoni és Általános Iskolai Központ telephelyeikkel együtt. Mindkét gyermekotthon telítettsége folyamatosan változik. A Kaffka Margit nevét viselő intézményhez több telephely tartozik. A kiskorú anya és gyermek együttes elhelyezésére 2016 óta a XII. kerületi gyermekotthonban van lehetőség, ahol 12 anyát és gyermekeiket tudják elhelyezni. Az utógondozói ellátás a X. kerületi telephelyen történik egy 16 szobás családi jellegű házban. A Bokréta Lakásotthoni, Gyermekotthoni és Általános Iskolai Központ gyermekotthoni telephelye 7 férőhelyes. Ez utóbbi intézmény az elmúlt években tapasztalt megnövekedett helyigény miatt két lakásotthonnal bővült, egy 5 és egy 4 férőhelyessel. Mindhárom telephely Csepelen található. A harmadik intézmény a Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon, melynek csak az Anyarészlege tartozik a vizsgálat körébe, hiszen az Előzetes letartóztatottak részlegén, a Javító részlegén és a Központi Speciális részlegén nem tartózkodnak a kutatási témába bevonható neveltek. Itt 7 anyának és gyermekeiknek tudnak férőhelyet biztosítani.

A gyermekotthonok, kórházak, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok látóterében megjelenő várandós, vagy már megszült kiskorú édesanyákat a területileg illetékes gyermekvédelmi szakszolgálat szakértői bizottsága helyezi el a kiskorú anya és gyermeke számára legmegfelelőbbnek tartott speciális gyermekotthonban, amennyiben az édesanya kéri az együttes elhelyezést. Az elhelyezés lehet ideiglenes hatályú vagy nevelésbevitel. Az ideiglenes hatályú helyezés, amikor például családi konfliktusok miatt emelik ki a kiskorú anyát és gyermekét a családból, maximum 60 nap időtartamú lehet. Ez idő alatt meg kell születnie a döntésnek a hazagondozásról vagy nevelésbevitelről. A nevelésbevitelt ideiglenes gondozási hellyel az indokolja, hogy az anya kiskorú. A kiskorú édesanya nevelésbevitelével szülői felügyeleti joga szünetel, de szülői gondozási, nevelési joga és kötelezettsége fennáll. További indok a nevelésbevitelre, hogyha gyermekének családi jogállása az apa tekintetében

rendezetlen, például nincs apasági elismerő nyilatkozat, vagy mert apa kiskorú vagy ismeretlen vagy anya (gyámján keresztül) nem járul hozzá.

Amennyiben a kiskorú anya gyermekvédelmi szakellátásban él a szülésekor, akkor nevelésbevételel kerülhet át ideiglenes gondozóhelyként a speciális gyermekotthonok „baba-mama” csoportjába. Az ideiglenes gondozási hely állandó gondozási helyé válhat, ha a gyermekvédelmi szakértői vizsgálat ezt jóváhagyja. Ebben az esetben az anya és gyermeke addig maradhat, amíg szükségük van az ellátásra, vagy másik gondozó helyet jelölnek ki számukra. Ennek több oka lehet, egyik például, amennyiben az apa vagy más hozzátartozó bántalmazó és még gyermekotthoni elhelyezés mellett is agresszivitás irányul akár az anya, akár a gyermek felé. Ilyen esetben akár másik város vagy vármegye speciális gyermekotthonába helyezhetők át a kiskorúak.

Amennyiben az édesanya betölti 18. életévét, kérheti gyermekével együttes utógondozási ellátását. Az erre a feladatra alkalmas és kijelölt gyermekotthon befogadja az utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőtt anyát gyermekével együttes elhelyezésben (Gyermekvédelmi törvény 57. § (2) a)). Ha az apának teljes körű apai elismerő nyilatkozata van és saját jogán utógondozói ellátásra jogosult, akkor a fiatal felnőttek közös gyermekükkel (teljes család) együtt is élhetnek. Amennyiben csak az anya jogosult gyermekével az utógondozói ellátásra, akkor az együttéléshez az apát tartós vendég státuszban tudja fogadni az országban egyetlen helyként a Kaffka Margit Utógondozói és Gyermekotthoni Központ Budapest X. kerületi telephelye. Az apának ehhez meg kell felelnie az intézmény Szakmai Programjában a rá vonatkozó feltételeknek.

A Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon anyarészlegén 2016 óta olyan bírói határozattal javítóintézetbe került anyák élhetnek, akiknek nulla és három év közötti a gyermekük és gondozásukat, nevelésüket maguk szeretnék végezni. Ha az itt élő édesanya büntetése letelik vagy felülvizsgálat során lehetősége nyílik rá, hogy az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Bizottság határozata alapján a három év alatti gyermekével elhagyja az intézményt, de szülői felügyeleti joga nincs, családba hazagondozása nem lehetséges, kérheti a gyermekotthoni elhelyezést. Ez a gyermeket illetően gyámi, illetve helyettes gyámi kirendeléssel, kapcsolattartás szabályozásával jár, ugyanúgy, mint bármely kiskorú anya és gyermeke nevelésbevétele során. Abban az esetben, ha az anya budapesti illetőségű, a fent megjelölt két budapesti intézménybe helyezhetik át férőhely függvényében.

A gyermekotthonokban élő édesanyák és gyermekeik személyes szabályozott kapcsolattartását a gyámhivatal szabályozza. Előírja, hogy a hét mely napjain, milyen időintervallumban, mely személyek látogathatják az édesanyát és/vagy a gyermeket, illetve

mikor tarthatnak velük telefonon kapcsolatot. Ezen kívül a gondozási hely vezetője tág keretben mérlegelheti és dönthet arról, hogy a személyes kapcsolatok ápolásába mi tartozhat még bele és mi az, ami már nem. Amennyiben valamilyen okból még nem szabályozott az édesapa kapcsolattartása, például nincs még apai elismerő nyilatkozata, a személyes kapcsolatok ápolása érdekében hozzájárulhat a látogatáshoz az intézmény vezetője. Ehhez viszont elengedhetetlen, hogy az apa partneri és együttműködő viszonyt legyen képes fenntartani az intézménnyel, magaviseletével sem saját, sem mások gyermekeit, családját ne veszélyeztesse.

Az ellátási formára vonatkozó működési feltételek megegyeznek a két intézményben ettől eltér a büntetésvégrehajtás alá tartozó javítóintézet részlegeként működő anyarészleg. A helyszín szigorúan őrzött, a látogatás sokkal kötöttebb és felügyelt. A javítóintézet területén belül szervezett programokon nem vehetnek részt külső személyek, emellett az intézmény területének elhagyása az anyák számára sem gyakori. Az intézmény kimenő céljából való elhagyása mindig határozathoz és gyámi döntéshez kötött, az igazgató nem adhat engedélyt gyámi hozzájárulás nélkül. A vizsgálat célja a bemutatott kötött keretek mellett is megvalósított, illetve megvalósítható lehetőségek azonosítása, mellyel az apaszerep kialakítása és megerősítése elősegíthető.

Módszertani ismertetés

A kutatás során a kvalitatív módszerek közül félig strukturált interjúk valósultak meg az előző alfejezetben ismertetett intézmények hat felső- és középvezetőjével (intézményenként kettő), valamint ugyanennyi a vizsgált célcsoportba tartozó édesapával. Az interjúalanyok (kiskorú esetében a gyám) hozzájárulása mellett a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság engedélyére is szükség volt. Az intézmények szakmai vezetői, bár nincsenek közvetlen kapcsolatban, sokszor fizikaiban sem, az édesanyákat látogató édesapákkal, mégis pozíciójuknál fogva átlátják a vizsgált intézménytípusban megvalósítható lehetőségeket, és engedélyüktől függenek az édesapák bővített kapcsolattartási alkalmai. Mindezekért voltak fontosak a kutatás szempontjából a velük készített interjúk. A félig strukturált interjúk az intézmény- és szakmai vezetőkkel (1. és 2. táblázat) irodáikban történt, időtartamuk fél-másfél óra között volt. A szakmai oldal interjúalanyai együttműködően és érdeklődéssel fogadták a kutatás témáját, segítőkészek voltak.

Az apákkal (3. táblázat) a kapcsolatfelvétel az édesanyákon és nevelőiken, szakellátóikon keresztül tudott megvalósulni. A személyes ajánlás komoly támogatás volt, bár így is előfordult, hogy többszöri időpont egyeztetés után tudott csak megvalósulni a találkozás. Ez érthető is, hiszen a fiatal apák számára az interjúkészítés ismeretlen esemény volt, amikor a kérdező egy náluk jóval idősebb nő az intézmény oldaláról, ezért is valószínű, hogy válaszaikban igyekeztek pozitív képet kialakítani magukról, hátterükről, élethelyzetükről. Az édesapákkal megvalósított interjúk helyszínei közös megegyezéssel lettek kiválasztva törekedve arra, hogy az kompenzálja az interjúalany számára újszerű és esetleg bizonytalanságot nyújtó helyzetet. Az interjúk időtartama 10-20 perc között volt. Az interjúk, melyek kérdéssora a mellékletben található, hangrögzítésre kerültek, és kizárólag az elemzés elkészítéséhez kerültek felhasználásra. Az édesapákkal készült interjúk számkódot kaptak, így az átiratban és elemzésben is biztosított anonimitásuk.

	Az intézményben dolgozik
B. intézményigazgató	37 év
K. intézmény igazgató	8 év
R. intézmény igazgatóhelyettes	15 év

1. sz. táblázat: Intézményi igazgatók intézményben eltöltött évei

	Nevelőként, majd szakmai vezetőként/vezető helyettesként az intézményben dolgozik
B. intézmény szakmai vezető h.	17 év
K. intézmény szakmai vezető	7 év
R. intézmény anyarészleg vezető	22 év

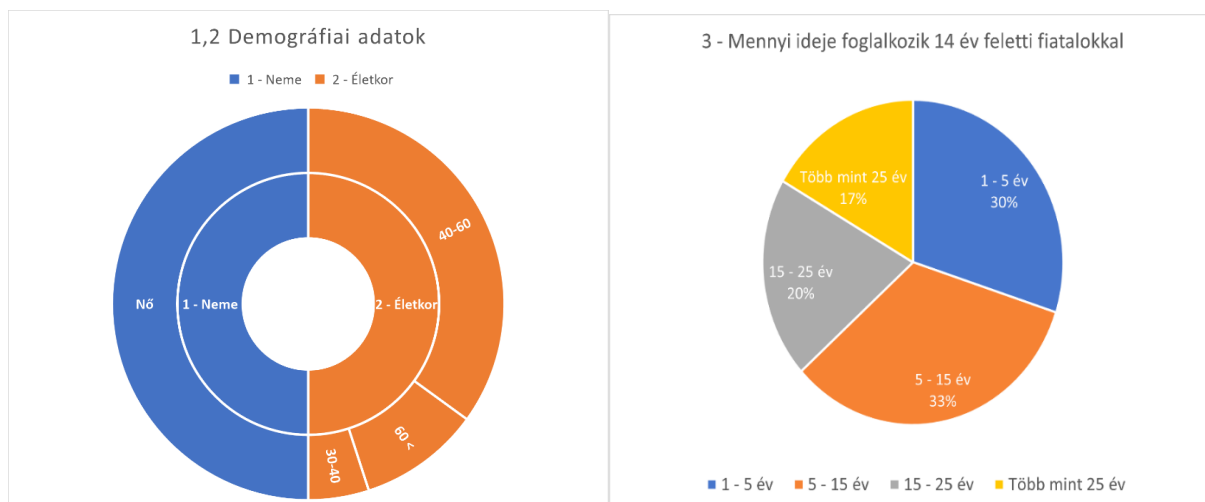
2. sz. táblázat: Szakmai vezetők intézményben eltöltött évei

	Édesapa életkora gyermeke születésekor	Gyermeke jelenlegi életkora
1. sz.	19 év	1 év
2. sz.	16,5 év	1,5 év
3. sz.	15 év	6 év
4. sz.	18,5 év	1 hónap
5. sz.	19 év	1,5 év
6. sz.	19 év	1,5 hónap

3. sz. táblázat: Édesapák és gyermekeik életkora

Kvantitatív módszertani vizsgálatként anonim, önkitöltős, papíralapú kérdőívzetetés történt az intézmények szakellátóit megszólítva. Ehhez a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóság mellett intézményvezetői engedélyekre is szükség volt. A kérdőívvel a speciális szakellátásban dolgozó nevelők, gyermekvédelmi asszisztensek, gyermekfelügyelők gyakorlati tapasztalatai, meglátásai kerültek összegyűjtésre a vizsgált három intézményben. Hiszen ők azok a munkatársak, akik napi 12 órát töltenek az anyák és gyermekeik mellett, gyakorta találkoznak a kapcsolattartásra érkező apákkal, valamint gyámi engedély alapján elengedik külső kapcsolattartási helyszínre az anyát gyermekével. A kérdőívek, melynek kérdéssorát a dolgozat melléklete tartalmazza, fehér, jelöletlen borítékban kerültek az intézményekbe. Ott az adott egység egy munkatársa valósította meg a kérdőívek kiosztását és összegyűjtését is. A 34 darab kiosztott kérdőívből 30 kitöltve visszaérkezett, ez 88 százalékos kitöltöttség. A kérdőívek kiosztására és kitöltésére 2024. júliusában került sor, abban az időszakban, amikor a gyermekvédelmi törvény módosítása zajlott és a gyermekvédelemben dolgozóknak kötelezővé tették a fedhetetlen életmód- és pszichológiai vizsgálatokban való részvételt. Emiatt a szakellátói létszám bizonytalanná vált és nehezebben voltak elérhetők a leterhelt dolgozók. Ilyen körülmények mellett a visszaküldött kérdőívek magas száma a vizsgált téma jelentőségét is mutatja. A megkérdezett demográfiai adatok alapján elmondható (1-3. diagramok), hogy a gyermekotthonokban, ebben a szakellátási formában kizárólag nők dolgoznak, akik között alig

van 40 év alatti nő és a szakellátók több mint egyharmada (37 százalék) dolgozik 15 évnél régebb óta ebben az ellátásban.

1.-3. sz. diagramok: A kérdőívkitöltő szakellátók demográfiai adatok

A kutatás eredményei

Az intézmény és az apák kapcsolata

A gyermekotthonok vezetői az apákkal való első találkozási pontnak azokat a helyzeteket jelölték meg, amikor az anya és gyermeke bekerül az intézménybe. B. és K. intézmény igazgatójának és szakmai vezetőinek tapasztalata szerint a gyermek születésekor még gyakoribb az apai jelenlét az anyák mellett. A kezdeti időszakról számos édesapa is pozitívan nyilatkozott: „*Hát ennél nagyobb boldogság még nagyon az életemben nem volt [...], amikor megszületett a baba és első nap a kezembe fogtam*” (6.sz. apa). „*Főleg, amikor bent voltam vele a szülőszobán, akkor tudtam meg igazán, hogy én apuka lettem. [...] nagyon jó érzés volt*” (4. sz. apa). A javítóintézet igazgatóhelyettese szerint arra az apára lehet építeni, aki már a gyermek születésétől kezdve fontosnak érzi az apai felelősségvállalást. Őt lehet támogatni, éreztetni vele, hogy mennyire fontos a gyerekének, hogy van apja.

Azonban a szakmai vezetők elmondása szerint alacsony, 10-15 százalék, azoknak az apáknak a száma, akik az anya és gyermeke intézményből kiköltözése után is együtt maradtak a családdal. Ugyanez jelenik meg a három igazgatóval készített interjúban is. Egyikőjük 20 százalékban maximálta, a másik becslés volt a legmagasabb, 50 százalék és a javítóintézetből érkező becslés is legfeljebb 30 százalékos arányt mondott. A szakellátók által kitöltött kérdőívek eredménye is hasonlóan kevés esetszámot mutatott, a válaszadók 70 százaléka 20 százalék alá becsülte az ilyen eseteket (13. kérdés).

Az interjúalanyok a kapcsolatok megmaradásának hiányát leginkább a pár fiatal korával és a családi mintázatuk hiányosságaival indokolta, amely adódik abból (is), hogy sokuk nevelésbe vett kiskorúként vált apává vagy anyává. David Le Breton *Serdülők Világa* című könyvében (2010) arról ír, hogy már 12-13 éves korú diákok panaszkodnak párkapcsolati problémákról, és az ebben a korban lévő lányok között is van, aki teherbe esik. Számos hazai szakirodalom szintén kiemeli, hogy a hátrányos helyzetű fiatalok 40 százaléka havi rendszerességgel vált partnert (Szilágyi & Rucska, 2017, p. 75), és a védekezés hiánya miatt gyakori a nem kívánt terhesség (Pongráczné Ruzicska, 2013). K. intézmény igazgatója úgy fogalmazta meg, hogy az intézményi ellátásba került fiatalok anyák és a hozzájuk tartozó apák párkapcsolata nem egyenrangú és kiegyensúlyozott kapcsolat. Ez a különbségtétel az egyik apás interjúban is megfogalmazódott „*Nekem ezért jó a külvilág. Most nem az intézményi bezárt, hanem egy külvilág, egy szabad életben, mert jobban tudok alkalmazkodni a munkához...*” (2. sz. apa).

A szakellátók közel felének (14 jelölés) kérdőíves válasza szerint „*Nehezebben viselik, türelmetlenebbekké válnak*” az édesapák, ha hónapokig vagy akár pár évig él

gyermekotthonban gyermekük és édesanyja (15. kérdés), mely szintén a kapcsolat megszűnéséhez járulhat hozzá. Ez a fajta feszültség, mely az apák és az intézmény között is megnyilvánulhat a gyermekotthonban dolgozók interjúiban is számos alkalommal megjelent: „...nem mindegyikőjük viselkedik partnerként, nem élnek, hanem visszaélnék a helyzettel”. B. intézmény igazgatója szerint az intézmény csak és kizárólag az ott élő kiskorú édesanyjával és gyermekével van függelmi kapcsolatban. Ebből a szempontból nézve az édesapa egy kívülálló, akire közvetve hatást nem gyakorolhat, csak egy együttműködési készséget és nyitottságot tud az apa felé közvetíteni. Az 5. sz. édesapa válasza is ezzel cseng egybe, aki úgy gondolja intézményi részről inkább az anyának tudnak segítséget nyújtani. Rác Andrea is kiemeli, hogy „[H]azai viszonylatban elmondható, hogy az apák nincsenek, vagy csak korlátozottan vannak jelen a szociális munka homlokterében, holott az apacsoportok működése kiváló példa arra, hogy van igényük a beszélgetésre” (2022, p. 33). Az anyarészleg vezetője nem emlékszik nagyon problémás apára. Tapasztalata szerint „nyilván fontos az anyuka, mert ő a párja, de a gyerek az nagyon-nagyon fontos”. A javítóintézet fizikai (dupla biztonsági kapun keresztül lehet csak bejutni, amelyhez beléptetőrendszer és porta ügylet tartozik) és intézményi körülményei (büntetésvégrehajtás részlegeként) is hozzájárulnak ahhoz, hogy az ide kapcsolattartásra járó édesapák nem viselkednek az intézmény szabályzatához képest és a szakellátók véleménye szerint 'problémásan'.

Az apák ugyanekkor – K. intézményvezető szerint – kompetenciavesztésként élhetik meg, ha más, jelen esetben az intézmény, neveli a gyereküket. A nem együttműködő („problémás”) apákat, illetve az időközben türelmüket vesztő apákat ez is motiválhatja. Ezzel magyarázható a kérdőív 14. kérdésére adott három leggyakoribb válasz is. Miszerint a családjukat látogató édesapákkal kapcsolatba kerülő szakellátók azonos százalékkal (23%) két beszélgetési témát jelöltek meg: 1. a babák szükségleteiről és szokásairól, és 2. mit kell tennie apának, hogy megkaphassa a szülői felügyeleti jogot. Alig alacsonyabb százalékban (21%) azokról a lehetőségekről beszélgetnek és kapnak tanácsot, hogy milyen lehetőségei vannak és/vagy szükségesek, hogy eltartsa a családját. Ez az igény, hogy az apák minél hamarabb kihozhassák az édesanyját és a gyermeküket a szakellátásból az apás interjúkban is megjelent: „Nekem csak annyiban, hogy annyiban támogassanak, hogy minél előbb ki bírjam őket vinni. Segítsenek.” (4. sz. apa). A vizsgált szakellátási forma egy köztes állapotnak is tekinthető, a személyes helyzetük miatt intézménybe került anyáknak és párjaiknak a gyermekvállalástól a családdá válásig terjedő időszakban segítséget nyújtva. Ilyen formában érthető, hogy ez az időszak tartalma konfliktusként élhető meg mindkét fél számára.

K. intézményvezető kiemeli, hogy sok esetben egyéni esetkezelésre lenne szükség, és sokkal több szervezett alkalomra, amikor az édesapák és a szakellátók tudnának egyeztetni. Mindez a nézeteltéréseket, és az esetlegesen ellenséges viszonyt csökkenthetné, azonban erre kapacitás hiány miatt nincs lehetőség. R. intézmény igazgatóhelyettesének a véleménye szerint is lehetne valamilyen segítőbeszélgetés, párterápia, de szakember létszám és kapacitás kérdése: *„Megmondom őszintén, tehát, hogy ezt ebben a pillanatban nem csináljuk.”* A kommunikáció pozitív jelentőségét a kérdőív eredmények is kiemelik. Az *„Ön, mint szakellátó milyen kapcsolatba kerül a családjukat látogató apákkal?”* (13.) kérdésre adott válaszok alapján a négyféle támogató jellegű válaszra (beszélgetnek, tanácsot, segítséget adnak az édesapáknak) összesen 61 jelölés érkezett, a kétféle kontrolláló interakciókra (konfliktuskezelés, szabályzat betartatás) pedig csak 20. A 3. sz. édesapa is megfogalmazta ezt a szükségletet: *„de hát ugye, akik így intézetbe nevelkednek, mert mit tudom én, azért azoknak nem ártana egy ilyen komolyabb ilyen... Férfiaknak igen, azért egy ilyen kis elbeszélgetés, vagy egy ilyen oktatásszerű valami, vagy így a gyerekekkel, sőt, meg így mindenről az életben.”* Az intézményi házirendek és a munkaköri leírások is az általános vendégfogadási rendet és az azzal kapcsolatos szabályokat, teendőket rögzítik. A gyermekotthonoknak nem feladatuk az apákat segíteni az apaszerep elsajátításában, bár az erre vonatkozó igény minden oldalról megfogalmazódott.

Az intézmények térbeli adottságai az apák kapcsolattartására

A kérdőív 6. kérdésére adott válaszok alapján az apák párjukkal és gyermekükkel leggyakrabban az intézmény területén történő látogatással és a telefonon történő beszélgetésekkel tartják a kapcsolatot. Az anyarészleg vezetője is ezt emelte ki, szerinte fontos az apáknak, hogy lássák fejlődni a gyerekeiket, ezért eljönnek látogatásra gyakran vidékről Budapestre. „Az apa büszke a gyerekére, főleg, ha az fiú.” Szerinte, ami problémát jelent inkább az, hogy nem mindig rendszeres a látogatás, amit a mindennapi telefonos kapcsolattartási lehetőség biztosításával igyekeznek pótolni. A személyes találkozás fontossága az apákkal készített interjúkban is megjelent: „Hát, majdnem minden nap jövök hozzánk, amennyi időm van, ahogy tudok, hogy jövök hozzájuk” (6.sz. apa). Ezek alapján a szakellátások intézményeiben biztosított kapcsolattartási helyszínek is a vizsgálat tárgyát képezik. Hiszen „az épített környezet része a társadalmi interakcióknak, normákat közvetít és jelenít meg, találkozásokat generál vagy éppen tesz lehetetlenné, befolyásolja a használók alaphangulatát, attitűdjeit” (Tamáska, 2020, p. 7). Az épületek jellegéből és az intézményi szabályzatokból adódik a kapcsolattartások fizikai megvalósulásának lehetősége. Az édesapák nem járhatnak be az anya és a gyermek szobájába, erre csak egyszer van lehetőségük B. intézményben, amikor szülés után kórházból hazakísérik a családjukat. Így a kapcsolattartásra külön helység van kijelölve, illetve jó idő esetén az intézmény udvara.

A K. intézmény II. sz. szakmai egységének épülete egy múlt század végén épített, négy szintes villa, amelyhez egy tágas, kisebb játszótérrel és zöld felszínnel bíró udvar tartozik. Az épület második és harmadik szintjén működnek a „baba-mama” csoportok, a legfelső szinten utógondozói ellátottak élnek. Az anyák gyermekeikkel külön szobában laknak, közös használatú a fürdőszoba, konyha, ebédlő, játszó szoba és a nappali. A lakószobák és a gyerekek számára berendezett nagy méretű játszó szoba félkörívben veszik közre a társalgót, amely a játszó hellyel együtt közösségi térként funkcionál. A lépcsőháztól egy üvegajtó választja el az éttermet, ahová a látogatók, többek között az apák, már nem mehetnek be.

A gyermekotthon I. sz. telephelyén a X. kerületi utógondozói egységben a családdá válás szempontjából ideálisabbak a lehetőségek. Ez az intézmény egy háromszintes, kertes, 16 szobás épület. Minden szinten található egy konyha-étkező helyiség, ahol az anyák főzni tudnak. A szobákat, az alapigényeket kielégítő bútorzata mellett, saját maguk rendezik be, dekorálják. A nevelői szoba, ahol az itt élők információt kérhetnek, számítógépes segítséget kaphatnak a földszinten, közvetlenül a bejárat mellett van. A kapcsolattartásra a gyermekotthon esetén az első szinten lévő tágas ebédlő/tárgyaló helyiség van kijelölve, körülbelül 70 négyzetméter alapterületű, illetve jó idő esetén a parkosított udvar. A kapcsolattartóban járóka, néhány játék

és kanapék is elhelyezésre kerültek a gyerekek miatt. A kanapékon tudják a szülők a látogatási idő alatt a gyermekeket tisztába tenni, ölbé venni, altatni. Gyakran egyszerre több család kapcsolattartása zajlik a terem különböző sarkaiba húzódva. Az udvaron kerti padok, asztalok, árnyékot adó fák alatt tölthetik az időt együtt a családok. Hinta, mászóka, kosárpalánk, tűzrakó hely, nyáron felfújható medence is található a füves területen. Az épület előtt és a bejárat kapu között, egy térkővel burkolt udvarrészen is gyakran töltik az időt – főképp búcsúzkodáskor – a fiatalok.

B. intézmény szintén több telephellyel rendelkezik, ezeken belül három épületben vannak „baba-mama” csoportok. Közülük a legnagyobb alapterületűben a gyermekotthon működik, a másik kettő kisebb, családi házból kialakított lakásotthon. A gyermekotthon belső terei és a szobák falai frissen, ízlésesen vannak kifestve, a bútorok festéssel felújítva. Az anyák szobáit és a folyosókat is mesefigurák díszítik. A legfelső emeleten van a szakmai vezető irodája. Az apák fogadása a földszinten elhelyezkedő, nappalinak nevezett helyiségben valósulhat meg. Padlószőnyeggel burkolt, körülbelül 20 négyzetméter alapterületű szintén frissen felújított szoba, amelyben sarokkanapé, játékos polc, pelenkázó, íróasztal, számítógép és televízió került elhelyezésre. Külön látogatói helyiség nincs, így előfordul, hogy a család nem egyedül van, hanem más anya és gyermek is tartózkodik bent. Szép idő esetén az udvaron van lehetőség a beszélgetésre, egy két pados, asztalos, fedett kerti egységben. Az udvar kicsi, néhány játék fér még el az ülő alkalmatosság mellett.

Az egyik lakásotthon jóval kisebb alapterületű, de körülbelül ugyanakkora udvarral rendelkező kétszintes családház. A lakószobák az emeleten vannak, amelyre egy keskeny, meredek lépcső vezet fel. Itt a látogatók fogadására még kevesebb hely áll rendelkezésre. A bejárat ajtót egy apró előszoba köti össze a járólappal burkolt konyhával egybenyíló étkezővel, ahol az ebédlőasztalon és székeken kívül egy sarokkanapé, néhány játék és egy televízió is található. Ez az épület közös helyisége, nappalija és kapcsolattartásra kijelölt helyisége. Ugyanúgy, mint az előző telephelyen, itt is abban a helyzetben vannak a családjukat látogató apák, hogy előfordulhat más anyák egyidejű jelenléte, akik például televíziót néznek vagy főznek a látogatási idő alatt. A kicsi udvaron egy ugyanolyan pados, fedett asztal került kihelyezésre, mint a másik helyszínen és szintén néhány játék, egy kicsi csúszda található még az udvaron.

A másik lakásotthon szintén egy kétszintes családi ház épülete egy kisebb kerttel. A bejárat ajtón keresztül egy konyhába jutunk, amelynek közepén egy hatszemélyes, körbe ülhető étkezőasztal tölti ki a helyiséget. A szobák az emeleten és a földszinten helyezkednek el, egy szűk folyosóról nyílván. Egy lakószoba méretű helyiség a játszó szoba és nappali, ahol a

televíziói is van. Berendezése kanapé, párnák és szőnyegre koncentrálódik. Itt lenne lehetőség a kapcsolattartásra, illetve a hátsó kertben tudnának jó idő esetén kiülni az anyák és családjuk. Jelen pillanatban nincsenek olyan apák, akik kapcsolattartásra járnának. Nehezen is lenne megoldható, mert nincs akkora tér, hogy a szoptatós anyákat napközben, amennyiben nem a szobáikban vannak, elkerülhessék a látogatók.

Az R. intézményt 1890-ben Leánynevelő Intézet néven alapították, a kor építészeti stílusának megfelelően. Egy hatalmas, kőfallal körülvett parkban található, mely biztonsági beléptető rendszeren át közelíthető meg. A területen több különálló, eltérő funkciójú építményben élnek a fiatalok. Az anyarészleg lakói a közös konyhán és nappalin kívül jó idő esetén a parkban is gyakran tartózkodnak, de vendéget, akár a gyermek édesapját, csak a főépületi könyvtárszobában fogadhatnak. A könyvtárszoba magas belmagasságú, 30 négyzetméteres, nagy ablakos, világos helyiség, könyvespolcokkal faltól falig. Hétköznapi könyvtárként funkcionál, hétvégére átrendezik a családok számára. A középső nagy asztalt és székeket a falak mellé tolják, a kőburkolatra szőnyeget és játszó szőnyeget terítenek, illetve behoznak babaágyat a csecsemők számára. A felnőttek egy kanapén és fotelben foglalhatnak helyet. Egy időben csak egy család tartózkodik itt, előre jelzett időpontok szerint osztják el a hétfégi, általában két órányi látogatási időt.

A középvezetők válaszában egyöntetűen ideális helyszíneként megjelenik, hogy apa-anyagyermek hárman, együtt és magukban tudjanak lenni. K. intézményben az anyák lakószintjén a játszószobában lenne hely a közös apa-gyerek játékokra, de ezt csak felügyelten vállalná megvalósítani az intézmény, és az igazgató elmondása szerint erre nincs létszám kapacitásuk. B. intézmény igazgatója is az intézmény fizikai adottságaiból adódó valódi kapcsolattartói helyiség hiányát említette a szakember hiánnyal együtt. R. intézmény helyszíne a 'legcsaládbarátibb helyszín', mert ott legalább hármasban lehetnek a családok, ha rövid időre is. A 3. sz. apa is a helyhiányt emeli ki, amikor arról beszél, hogy lehetőség lett volna a közös nappaliban is találkozni, „*de nem akartam, mert ott ki-be járkáltak, meg jöttek, mentek, ugye.*” A gondozásorientált férfiasság mai értelmezései és a gyermekgondozásban és nevelésben aktívan részt vevő, 'bevonódott' apasággal ('involved fatherhood') kapcsolatos diskurzusok hangsúlyozzák, hogy a férfiaknak elérhetőbbé kell(ene) válniuk érzelmileg is a gyermekeik számára. Azonban az ilyen értelemben vett intim együttléthez megfelelő privát helyszínre is szükség van.

A kérdőíves felmérés szerint (6. kérdés) harmadik leggyakoribb kapcsolattartási mód a külső helyszínen történő találkozás. Ez utóbbihoz gyámi engedély szükséges, amihez több szempontnak is meg kell felelni mind a külső helyszín, mind a személyek vonatkozásában. Így

ennek a kapcsolattartási módnak a kialakítása időt vesz igénybe és behatárolt. Amennyiben az édesapák rendelkeznek megfelelő gyámi, esetleg intézményi engedéllyel, a közeli játszótérre tudnak elmenni a gyermekotthonból, illetve lakásotthonban élő édesanyákkal és a gyermekükkel. Mind a családi-, mind a párkapcsolati együttlét külső kapcsolattartási helyszíneken, például a nagyszülők háztartásában, apa albérletében is megvalósulhat, amennyiben a környezettanulmány után gyámi engedélyt kapott a család. Az interjúkban többször elhangzott a támogató nagyszülői háttér jelentősége a kapcsolattartás és a hazagondozás során, még akkor is, ha a kapcsolat nem konfliktusmentes: *„Hát az anyósomékkal igen picit, kicsit szigorúbbak lettek, de igazuk is van ennyibe”* (2.sz. apa). Ilyen esetben nemcsak nukleáris családról lehet szó, hanem a többgenerációs családdá válás esélye is felmerül (Bodonyi & Hegedűs, 2006). *„A családnak, mint szociológiai értelemben vett csoportnak az egyik jellemzője, hogy legalább két generáció él benne együtt”* (Magyar, 2006, p. 8).

A család viszonylag zárt egység, biztosítja az érzelmi stabilitást és társadalmi szerepe is nélkülözhetetlen (Mendel, 2016). Ezért fontos, hogy a családdá válás lehetőségének biztosítására törekedni kell az olyan intézményekben is, melyek jellegükből adódóan az anyákra és gyermekeikre fókuszálnak. Ez jelenik meg a K. intézmény I. sz. szakmai egységének szakmai programjában is: *„Segítséget kell nyújtani a családi funkciók és szerepek tisztázásához, megéléséhez és működtetéséhez”* (2023, p. 4). Hiszen ezek nem automatikusan alakulnak ki, megerősítésükre van szükség (Takács & Szalma, 2022), melyet számos édesapa is megfogalmazott az interjúkban: *„Az elején nehéz volt felfogni, de utána beletörődtem és már teljesen hozzászoktam”* (1.sz. apa), illetve *„Apukának érzem, de felelősként nem, míg amíg nem én tartom el őket”* (2. sz. apa).

A kapcsolattartások ideje, közös programok

A kapcsolattartás szakmai vezetők által ideálisnak gondolt időtartama, gyakorisága, módja részben eltérő. R. intézményben, ahol nincs lehetőség külsős, szabadidős program megvalósítására, előre egyeztetik a látogatási időpontokat az anyákkal és látogatóikkal, hogy egyszerre csak egy család tartózkodjon a könyvtárban. Esetleges összecsiszítás esetén még egy helyiséget, a tanári szobát is használatba veszik. Mivel itt a látogatások gyakorisága ritkább, általában hetente-kéthetente egy-egy alkalom, ennek a megszervezése könnyebben lehetséges. Mivel javító és központi speciális igényű fiataikorú édesanyává vált lányok elhelyezésére Magyarországon csak a rákospalotai intézményben van lehetőség, ezért a legtöbb rokon és édesapa vidékről jár ide személyes kapcsolatot tartani. Ennek okán a hétfői látogatások a jellemzők, de ha az apa vagy a kapcsolattartó családból engedéllyel rendelkező rokon szeretne találkozni az anyával és gyermekével, ezt hétköznapi is megteheti.

B. intézmény szakmai vezetőhelyettese szerint az apák kapcsolattartását nem kellene megszabni, hanem a gyerek napirendjéhez igazítva kellene engedni. Azonban a gyámügyi határozatban pontosan kijelölésre kerülnek a napok és az időpontok a személyes kapcsolattartásra, ami nem mindig harmonizál a gyerekek etetési, altatási idejével. Mégis a kijelölt látogatás betartása és betartatása a kapcsolattartókra és az intézményekre egyaránt kötelező érvényű (149/1997. (IX.10.) Kormányrendelet 30/H. § aa), ab), ac), ad) pontjai). B. intézmény igazgatója a jelenleg szabályozotthoz képest preferálná a több időt, mert „*lehetne ez egy előszobája a hazagondozásnak, hogy megmérettessenek a szülők*”. Azonban az apák egy része dolgozik, bármennyire szeretne gyakrabban jönni, ezt a munkaideje rovására nem teheti. A 6. sz. apa így fogalmazta meg mindezt: „*Muszáj dolgozni, az mindenféleképpen. Most esti munkát is próbáltam szerezni, itt lent a metrónál, a takarításban, hat óra hosszában.*” Vannak apák, akik hétfőn is dolgoznak, ezért a hétfői kapcsolattartási lehetőséget sem tudják mindig igénybe venni, pedig igényük van a találkozásra: „*Aztán ott etettem, játszottam vele, dédelgettem egy kicsit, aztán megint jönni kellett elfele*” (3. sz. apa). A fiatal apák ezt a sok esetben homlokzatépítési stratégiáját az intézmények dolgozói rendszerint kevésbé tartanak őszintének. A változó munkarendek miatt a kapcsolattartás elősegítésében sok múlik az intézmények kijelölt látogatási idején, az igazgatók és a dolgozók rugalmasságán.

A szakellátók által a kérdőív 17. nyílt kérdésére adott válaszok között is többször előfordult, hogy az intézményi szolgáltatások körét bővíteni kellene az apák számára azzal, hogy a kapcsolattartási időben részt vegyenek a gyerek körüli gondozási feladatokban, együtt étkezhessenek a családjukkal, mely szintén a kapcsolattartási idő gyermekhez, illetve családi eseményhez kapcsolását javasolja. A rituálévá vált mindennapi események, mint például az

ebéd, elalvás és rekreáció keretei között alkotja meg a család a szerepeket, szabályokat, normákat (Fülöpné Erdő, 2010). K. intézmény szakmai vezetőjének véleménye szerint: „Az is egy tök jó dolog, kapocs lenne kettejük között, hogyha az apuka ebbe {orvos, védőnő látogatás} részbe is be lenne vonva. És általában ők ebből kimaradnak. De lehet, hogy nagyobb felelősséget éreznének a gyerek iránt, hogyha az ilyen helyzetekben is együtt tudnának lenni.” A családdá váláshoz a családi szerepek felvétele, gyakorlása, rutinná válása szükséges. Bár fontos kiemelni, hogy az érzelmi alapú apaság megnyilvánulásai nagyobb mintázatot vizsgálatot sem mindig járnak együtt a gondoskodási feladatokban való gyakorlati részvétellel (Takács & Szalma, 2022).

A család életében fontos szerepet játszik a szabadidő közös, „minőségi” eltöltése. Kutatások igazolták, hogy pozitív hatással van a lelki egészségre, a családi kohézió erősítésére, valamint pihenést, lelki feltöltődést nyújt. Jó hatással van mindemellett a család belső életére, erősíti a családtagok közötti összetartást, harmóniát (Fülöpné Erdő, 2010). K. intézményben belső helyszínen történő szabadidős programlehetőség, hogy a gyerek születésnapját a tágas látogatói helyiségben együtt ünnepelhetik a szülők, nagyszülők, barátok részvételével. Emellett a gyereknap minden évben az apák meghívásával egy közös kerti, étkezős, szervezett játékos programokkal kiegészített esemény. Ebben a helyzetben kötetlenül lehetnek együtt az apák a párjukkal és gyerekükkel, de más családok és a szakellátók társaságában. A gyereknap rendezvény költségeit az intézmény biztosítja.

A három középvezető válaszában a külső programon való részvétel jelentősége is elhangzott azzal összefüggésben, hogy amennyiben külső programon hármasan lehet együtt a család, az apa felelős szerepvállalása is erősödni tudna. Azonban, ha a gyermekotthon szervez külső programot, például cirkuszlátogatás, strand, állatkert, játszóház, ez az ellátottaknak szól. Mindig felügyelt, kísért az intézmény által finanszírozott program, melyre az apák nem kapnak meghívást. Amennyiben mégis megjelennek saját maguknak kell a költségeket állni, és alkalmazkodni a csoportra vonatkozó szabályokhoz, mely akár serdülőkorú az édesapa, akár idősebb konfliktust jelenthet az ideiglenes, rá is vonatkozó szabályok betartása és a tekintélyelvűség követése (Kárpáti, 2019). Azokon az intézmény által szervezett programokon, amelyen az apák is részt vehetnek az apai viselkedés értékelésére a kérdőív 16. kérdésére adott válaszok az alábbi eredményeket mutatták. A szakellátók 55 százaléka úgy látja, hogy az apa ugyanúgy viszonyul párjához és gyermekéhez, mint a kapcsolattartási időben. 24 százalékuk szerint az apa bensőségesebben fordul a családjá felé, kötetlenebbül viselkedik. Ez a magas arány párhuzamba állítható az apákkal készített interjúk elemzésével, mely érzelmi bevonódottságuk (Takács & Szalma, 2022) magas fokát mutatta. Például a 4. sz. apa így

fogalmazott: „*Amit megbírok nekiadni, ugye a szeretetemet, ugye költök rá, mindent, ami egy apától kivárható.*” Emellett a válaszadók 17 százaléka szerint az apák ezeken az alkalmakon kihangsúlyozzák apai mivoltukat, ami a külvilágnak mutatott büszkeségre is utalhat az érzelmi elköteleződése mellett.

Amennyiben hármásban szeretnének szabadidős programon részt venni, azt az anyák engedélyezett hétvégi eltávozási ideje alatt tudják saját maguk megszervezni. Ilyen esetben a határozatban vagy eseti engedélyben szereplő családtag, aki lehet, hogy a vérszerinti, nagykorú apa, de lehet, hogy valamelyik nagyszülő, rokon, felelősséget vállal a kiskorú anya és gyermeke ellátásáért, biztonságáért. Ez a programokon való részvételre is vonatkozik. Ebben az esetben is számít az apa és/vagy a nagyszülői család anyagi támogatási lehetősége. Az intézmény nem tud és nem feladata, hogy a családoknak egyesével közös programokat szervezzen és finanszírozzon.

A külső helyszínen történő kapcsolattartáshoz hasonlóan gyakorinak ítélték meg a szakellátók (6. kérdés) a netes felületeken való kapcsolattartást (Facebook, Messenger, Twitter). Ennek az adatnak az elemzésekor figyelembe kell venni, hogy a netes felületeket jórészt okostelefonon keresztül használják a fiatalok. Az ilyen fajta kapcsolattartásra a szakellátóknak nincs teljeskörű rálátása. Az R. intézmény vezetője úgy véli, hogy az apák a rendszeres telefonon, Messengeren, szociális média felületeken való kapcsolattartás folyamán mindent megtudnak az édesanyától a gyerek napirendjéről, fejlődéséről, a vele kapcsolatos történetekről. A Z generáció fiataljai között az azonnali üzenetküldő alkalmazások jóval elterjedtebbek, mint a telefon (Kárpáti, 2019). Fontos kiemelni, hogy a szociális média különböző platformjain és üzenetváltásokon keresztül a kapcsolattartás időszaka és tartalma kevésbé kontrollált tud lenni. A család rendszerszemléletű megközelítése szerint a fogalom tartalmazza a közös kultúra megteremtését, amelynek részei az egyéni vonások, melyek a család szabályrendszerét, a külső és belső határok kialakulását, valamint az intimitás milyenségét befolyásolják (Arany & Mihálka, 2019). Ehhez elkerülhetetlen a rendszeres és tartalmas közös időben az élmények együttes megélése, melynek biztosítására a vizsgált intézmények megkötöttségeik mellett tesznek kísérletet.

Összefoglalás

Sokféle család létezik, de közös vonásuk, hogy tagjai testben és lélekben összetartoznak, ezt a feltételt szükséges, hogy közvetve elősegítsék azok a speciális szociális szakellátások is, melyek a fiatalkorú édesanya és gyermekének gondoskodására szakosodtak. Különösen azért, mert az apaszerepek korunk társadalmi elvárásai szerint összetettek (Makay & Spéder, 2018) és nincs egy jól körülhatárolt minta (Sztáray Kézdy & Kovácsné Hegedűs, 2023) az apák előtt. Így a megerősítő környezet hatása elengedhetetlen (Takács & Szalma, 2022). A kutatás azokra a 15-19 évesen édesapává vált fiatalokra fókuszált, akik akár gyermekotthonban, akár saját családjában vagy máshol él, azonban ahogy teheti, tartja a kapcsolatot az anyával és gyermekével, akik a fiatalkorú gyermekotthonban élő vagy nagykorúvá váló és utógondozásban élő, esetleg családból gyermekével együtt gondozásba vett, sajátos szakellátási formában élnek. Ez a jelenség nem egyedi az ilyen intézmények telítettsége mellett számos szakirodalom is megerősíti a kiskorúaknál a védekezés hiányában létrejött gyakori nem kívánt terhességet (Pongráczné Ruzicska, 2013), a Z generációs serdülők szexuális koraérettségén túl (Katona, 2015), a halmozottan hátrányos, Z generációs fiatalok korán megkezdett szexuális életét (Szilágyi & Rucska, 2017). Ezek az apák szülői mivoltuk mellett még képviselik korosztályuk számtalan jellemzőjét, például az identitáskeresést (Szabó-Hangya et al., 2019) vagy a hierarchikus viszonyok elutasítását (Kárpáti, 2019), mely a felnőtt szerep elsajátításában akár további hátráltató tényező lehet (József, 2009).

Az interjúk és kérdőívek elemzésének alapján elmondható, hogy az anyák intézménybe kerülésekor megjelennek az apák és egy részük folyamatosan tartja személyesen és telefonon/netes felületen a kapcsolatot a családjával. Mégis az anya és gyermeke gyermekotthonból való hazagondozásakor vagy más ellátási formába (például utógondozói együttes elhelyezés) történő átléptetésekor már csak alacsony százalékban vannak jelen. Tehát bemenetkor még ott vannak az apák, a kilépéskor pedig már alig.

Mindezt számos az apa életkorára, családi hátterére, vagy egyéni élethelyzetére visszavezethető ok mellett az intézményi keretek által generált konfliktusok is eredményezhetik. Az eltérő szabályok között élő apa és anya kapcsolata sok esetben megromlik. A nevelésbe vett kiskorúak esetén a Gyermekvédelmi törvény 30/H § (1) alapján (149/1997. (IX. 10.) Kormány rendelet) a gyámhivatal szabályozza a kapcsolattartás formáját, gyakoriságát, időtartamát a gyermek szüleine, nagyszüleine és testvéreire vonatkozóan. Az apasági nyilatkozattal rendelkező apák is belekerülhetnek ebbe a körbe, de akinek bármilyen okból nincs ilyen dokumentuma, a gyermeke gyámjával és adott gyermekotthon igazgatójával

kell egyeztetnie és engedélyt kérnie, hogy a „személyes kapcsolatok ápolása” keretében látogathasson azonban a Gyermekvédelmi törvény 30/E § (1) rendelkezés szerint „a kapcsolattartás szabályozása során figyelemmel kell lenni ..., a kapcsolattartásra jogosult magatartására és körülményeire.”

A kutatás eredményei szerint a másik fő konfliktusforrás az apák azon benyomása, hogy helyettük az intézmény neveli a gyereket időben elhúzódó folyamatban. Hiszen a felnőtté válás mellett a megfelelő lakhatási és fenntartási szükségleteket is az apának (gyámnak, családnak) kell megteremteni ahhoz, hogy a nukleáris család térben és a mindennapokban is meg tudjon valósulni. A megkérdezett szakemberek szerint a szorosabb együttműködés segítené ezeket a konfliktusoknak a kezelését és a vizsgált csoport apaszerepének elsajátítását. Mind az interjúk válaszaiban, mind a kérdőíves kutatásban megjelent, hogy ideális lenne szakemberek, pszichológusok, családterapeuták bevonása és párterápia, illetve „apacsoport” szervezése is szóba került. Azonban humán erőforrás és finanszírozás hiányában ezek a kutatás idején megvalósíthatatlanok voltak.

Az elméleti fejezetben a tradicionális apaszerep és a modern apaságon belül két apaszerep került tárgyalásra (Benedek & Dorner, 2015 és Takács & Szalma, 2022). Az apák önmagukra irányuló elvárása, hogy eltartsák a családjukat, mind a hat apával készült interjúban elsődleges célként megjelent. Baráti körükről nyilatkozva is kiemelték, hogy a munka, a lakhatás megteremtése, ahová ki tudják vinni a családjukat, fontosabbá vált a saját korosztályi kapcsolattartásnál. Az intézményi oldal elvárása ugyanez az apák felé, mert a hazagondozás során igazolt munkahelyüknek és keresetüknek kell lennie. Az intézmény a meglévő kapcsolattartási helyszínek és a rendeletek által megszabott időpontok alapján ugyanakkor nem tud se időt, se teret adni a gondoskodásba való bevonódásra a vizsgált csoportba tartozó édesapák számára. Holott a szakellátók által kitöltött kérdőív 17. kérdésére több válasz érkezett, amelyek a bevonódó apaszerepet támogatnák: „Be kéne vonni a hétköznapiakba”, „Részt vehetnének a csecsemők fürdetésében”. Ezek a válaszok azonban mind feltételes módon íródtak. Fontos kiemelni, hogy az apákkal készített interjúkban nem volt utalás a gondozási feladatokban való részvételre, de mindegyikben erős érzelmi bevonódottság jelent meg. Ennek is csak korlátozottan tud teret adni az intézmény. A kapcsolattartások külső helyszínen általában felügyeltek, az intézményen belül is ritkán vannak magukban a párok. Az intézményekben, a szakellátás jellegéből adódóan is, kizárólag nők foglalkoznak a kiskorú anyákkal. Nincsenek férfi szerepeket felmutató személyek, akikkel a fiatal pár az intézmény falain belül, vagy szervezett programokon találkozhatna. Ebben az erősen nő-orientált rendszerben az apáknak mintakövetésre sincs lehetőségük.

Alapvetően a fiatal apák apaszerepének támogatásával, a nukleáris család kialakulásának elősegítésével nem számolnak a gyermekével szakellátásba vett kiskorú anyákat segítő szociális intézmények vonatkozó szabályzatai és a költségvetési források tervezői. A vizsgált intézmények vezetői és szakellátói látják a kialakult helyzetet és igyekeznek a körülmények mellett is szubjektív és időszakos lehetőségekkel élni. Szerveznek olyan programokat, amelyekbe az apákat is bevonják (például gyereknap), az apai elismerő nyilatkozat hiányában is biztosításra kerülhet látogatási lehetőség „személyes kapcsolatok ápolása” keretében. Mindez azonban nagyban függ az édesapák nyitott, együttműködő hozzáállásától, valamint, hogy a dolgozók tudnak-e jó emberi kapcsolatot kialakítani az édesapával vagy annak családjával. Ez utóbbi esetben a szakellátók segítenek megválaszolni az apák jogi és adminisztratív kérdéseit, illetve szükség esetén a megfelelő ügyintézési fórumhoz irányítani őket, azonban az apává válás folyamatában nőként, leterheltségük és szaktudásuk miatt nincs módjuk.

A kutatás eredményei több tudományterületen is vizsgálatra érdemes kérdéseket nyitnak meg, hiszen a többségi társadalmat is érintő szociológiai-nevelési kérdéskörrel van szó, tinédzseren szülővé vált fiatalok a szakellátáson kívül is feltételezhetően hasonló kihívásokkal szembesülnek. A kutatás során többször felmerült, de jelen kutatásnak nem volt témája, hogy az apa és az intézményben tartózkodó anya szülői, rokonsági, baráti háttere milyen hatással, jelentőséggel bír a szülői szerepek elsajátításában, illetve a családdá válásban. Vajon milyen fizikai és szociális háttérük van a vizsgált fiataloknak, ahova együtt nukleáris/új családként tudnak költözni, vagy a hagyományos nagycsaládi formába tudnak visszailleszkedni? Továbbá mennyire reális ez a két lehetőség a 21. században? Érdekes történeti kutatás lehetne, hogy a szakellátás ezen ága milyen előzményekre épül, és az befolyásolja-e a jelenlegi helyzetet.

A kutatás szerzője szeretné megköszönni a Szociális és Gyermekvédelmi Főigazgatóságnak és az intézményeknek, hogy engedélyezték a kutatást, illetve köszönettel tartozik az intézmények igazgatóinak és szakmai vezetőinek az értékes interjúkért. Külön köszönet illeti a szakellátókat, akik a változásokkal teli nyári hónapokban időt szántak a kérdőívek kitöltésére és a fiatal édesapáknak, akik vállalták az interjút. Emellett kiemелendő, hogy a kutatás eredményességéhez hozzájárult segítségével és kitüntetett bizalmával a témavezető, Harlov-Csortán Melinda tanárnő.

Irodalom

- 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99800015.nm> (2024.04.10.)
- 149/1997. (IX. 10.) Kormányrendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700149.kor> (2024.04.10.)
1997. évi XXXI. Törvény a gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv> (2024.04.10.)
- Andres-Pasztor, J. G. & Bak, G. (2020). Z generáció online - Közösségi média használat, FoMO és társas kapcsolatok közötti összefüggések. In Szabó, Cs. (Ed.), *XXIII. Tavaszi Szél Konferenciakötet* (pp. 509–520). DOSZ.
- Arany, Z. & Mihálka, M. (2019). *Családmegismerési technikák*. SZTE ETSZK Szociális Munka és Szociálpolitikai Tanszék.
- Bambey, A. & Gumbinger, H. W. (2009). Neue Väter – andere Kinder? Das Vaterbild im Umbruch – Zwischen gesellschaftlichen Erwartungen und realer Umsetzung. *Forschung Frankfurt*, (6), 24–31.
- Benedek, Sz. A. & Dorner, L. (2015). Az apa szerepe a kisgyermek életében. *Gyermeknevelés*, 3(2), 1–14.
- Bodonyi, E. & Hegedűs, J. (2006). A család fogalmának értelmezése. In M. Nádasi, M. (Ed.), *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, társadalom* (p. 9). Bölcsész konzorcium.
- Bognár, E. & Erát, D. (2020). Párkapcsolatok és gyermekvállalás a magyar ifjúságkutatás 2020 eredményeinek tükrében. In Nagy, Á. (Ed.), *A lábjegyzeten is túl. Magyar ifjúságkutatás 2020* (pp. 14–31). Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont.
- Bokréta Lakásotthon, Gyermekotthoni Központ és Általános Iskola Budapest. *Szakmai program. 5. sz. Szakmai Egység*. <https://bokreta-lakasotthonai.hu/intezmenyi-teritesi-dij?download=153:szakmai-program-bokreta-lakasotthonai-gyermekotthoni-kozpont-es-altalanos-iskola-5-sz-szakmai-egyseg> (2024.07.17.)
- Bokréta Lakásotthon, Gyermekotthoni Központ és Általános Iskola Budapest. *Szervezeti és Működési Szabályzat*. <https://bokreta-lakasotthonai.hu/intezmenyi-teritesi-dij?download=115:bokreta-lakasotthonai-gyermekotthoni-kozpont-es-altalanos-iskola-szervezeti-es-mukodesi-szabalyzata> (2024.07.17.)

- Domokos, T., Kántor, Z., Pillók, P. & Székely, L. (2020). *Magyar Fiatalok 2020-ban. Kérdések és válaszok – Fiatalokról, fiataloktól*. Erzsébet Ifjúsági Alap Nonprofit Kft.
- Erikson, E. H. (2002). *Gyermekkor és társadalom*. Osiris Kiadó.
- Fülöpné Erdő, M. (2010). Szabadidő és rituálék a családban. *Katolikus pedagógia*, 1(1), 265–277.
- Glózer, R. (2015). Hátrányos helyzetű fiatalok médiahasználata. In Törőcsik, M. (Ed.), *A Z generáció és kommunikációja* (pp. 230–251). Pécsi Tudományegyetem.
- József, I. (2009). *Fejlődépszichológia*. Pécsi Tudományegyetem.
- https://janus.ttk.pte.hu/tamop/kaposvari_anyag/jozsef_istvan/index.html (2024.07.17.)
- Kaffka Margit Utógondozói és Gyermekotthoni Központ Budapest. *Alapító Okirat*. <https://utogondozo.hu/adomanyok?download=114:alapito-okirat-kaffka-margit-utogondozo-es-gyermekotthoni-kozpont> (2024.07.17.)
- Kaffka Margit Utógondozói és Gyermekotthoni Központ. *Szakmai program. I. sz. Szakmai Egység*. <https://utogondozo.hu/adomanyok?download=128:kaffka-i-szakmai-egyseg-szakmai-program> (2024.07.17.)
- Kaffka Margit Utógondozói és Gyermekotthoni Központ. *Szakmai program. II. sz. Szakmai Egység*. <https://utogondozo.hu/adomanyok?download=129:kaffka-ii-szakmai-egyseg-szakmai-program> (2024.07.17.)
- Kaffka Margit Utógondozói és Gyermekotthoni Központ Budapest. *Szervezeti és Működési Szabályzat*. <https://utogondozo.hu/adomanyok?download=119:szervezeti-es-mukodesi-szabalyzat-kaffka-margit-utogondozo-es-gyermekotthoni-kozpont> (2024.07.17.)
- Katona, L. (2015). Gondolatok a serdülőkről, a téves célokról, a bátorításról, és a kiutakról. In Katona, Gy. (Ed.), *A szakmai tanárképzés múltja és jelene* (pp. 61–87). Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó.
- Kárpáti, L. (2019). Gondolatok a Z-generáció társas jellemzőiről és ezek lehetséges társadalmi hatásairól. *Közelítések*, (3-4), 77–91.
- Le Breton, D. (2010). *Serdülők világa*. Pont Kiadó.
- Léder, L. (2019). *Csendes Apa forradalom*. L'Harmattan Könyvkiadó.
- Lorentzen, J. (2014). *Az apaszerep története Norvégiában 1850-2012*. Pont Kiadó.
- Makay, Zs. & Spéder, Zs. (2018). Apaság: A férfiak gyermekvállalása és családi szerepei. In Monostori, J. & Óri, P. & Spéder, Zs. (Eds.), *Demográfiai portré 2018* (pp. 65–82). KSH NKI.

- Martin, H. (2024). *Understanding age in Child Protection guidance and Adult Support and Protection legislation*. Iriss. <https://www.iriss.org.uk/sites/default/files/2024-04/iriss-understanding-age-cp-asp.pdf> (2024.04.10.)
- Magyar, E. (2006). A család története. In M. Nádasi, M. (Ed.), *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, társadalom* (pp. 6–8). Bölcsész konzorcium.
- Mendel, E. (2016). A korszerű család transzformációs trendjei a modern társadalomban. *Belvedere Meridionale*, 28(4), 71–82.
- Petkovic, S., Ignatovich, A. & Galstyan, M. (2021). *Ifjúságkutatás: Az alapok*. Európa Tanács.
<https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/90268416/HUN-Youth+Research+Essentials.pdf/b0911fff-b3fa-b884-fbab-8674f2d17dd6?t=1632486682000> (2024.04.10.)
- Pongráczné Ruzicska, Y. (2013). A fiatalok megváltozott lehetőségei a párkapcsolatok, fogamzásgátlás, abortusz, fiatalkori gyermekvállalás, örökbeadás területein. *Jogelméleti Szemle*, 2013(4), 185–193.
- Rácz, A. (2022). *Teóriától a gyermekvédelem praxisáig. Útkeresések egy szolgáltatásfókuszú gyermekvédelemért*. ELTE Társadalomtudományi Kar.
- Rácz, P. & Németh, A. (2015). A fogamzásgátlással kapcsolatos ismeretek és a párkapcsolatról alkotott vélemények felmérése különböző iskolatípusokban. *Egészségfejlesztés*, LVI(1-2), 38–45.
- Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon. *Szakmai Program. 2.3.4. Anya –gyermek részleg*. <https://www.leanynevelo.hu/kozerdeku-adatok/alapito-okirat/doksik/szakmai-program-specialis-gyo-2015/detail> (2024.07.17.)
- Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon. *Szervezeti és Működési Szabályzat. 3.2.1.4. Anya-gyermek részleg*.
https://szgyf.gov.hu/phocadownload/kozvetlen_intezmenyek_kozerdeku/Rakospalota/2_1_Rakospalota_alaptevekenysege.pdf (2024.07.17.)
- Roth, E. (1970). Az ifjúság-szociológiai szemszögből. *Korunk*, 29(7), 992–999.
- Somlai, P. (2007). A posztadoleszcensek kora. Bevezetés. In Somlai P. (Ed.), *Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről* (pp. 9–44). Napvilág Kiadó.
- Szabó-Hangya, L., Jámbor, Sz., Gál, Z., Kasik, L. & Fejes, J. B. (2019). Serdülők és fiatal felnőttek identitása az önértékelés és a társas támogatás függvényében. *Iskolakultúra*, 29(6), 36–48.

- Szilágyi, L. & Rucska, A. (2017). A hátrányos helyzetű ifjúság magatartásának vizsgálata. *Egészségtudományi Közlemények*, 7(1), 73–77.
- Szalma, I. & Takács, J. (2022). A gyermekvállalást és a gyermektelenséget befolyásoló tényezők. In Takács, J. & Szalma, I. (Eds.), *Családszociológiai Mozaik* (pp. 75–96). Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Sztáray Kézdy, É. & Kovácsné Hegedűs, D. (2023). A változó apakép vizsgálata az Instagram-posztok tükrében. *Médiakutató*, 24(4), 65–84.
- Takács, J. & Szalma, I. (2022). Aktív apaság Magyarországon és Európában. In Takács, J. & Szalma, I. (Eds.), *Családszociológiai Mozaik* (pp. 137–155). Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Tamáská, M. (2020). Gondolatok az építészetszociológia és a szociológia viszonyáról. *Szociológiai Szemle*, 30(1), 4–20.

Táblázatok és diagrammok jegyzéke

1. sz. táblázat: Intézményi igazgatók intézményben eltöltött évei	10
2. sz. táblázat: Szakmai vezetők intézményben eltöltött évei	11
3. sz. táblázat: Édesapák és gyermekeik életkora	11
1.-3. sz. diagramok: A kérdőívkitöltő szakellátók demográfiai adatok	12

Mellékletek

Interjúkérdések - szakmai vezetők

*Plenter Kutatási Terv
3.sz. Melléklet*

INTERJÚKÉRDÉSEK

Intézmény- és szakmai vezetők

1. Meséljen arról, kérem, hogy a szakmai életpályája során, milyen helyzetekben találkozott a 15-19 éves korcsoportba tartozó édesapákkal!

1/a. Milyen tapasztalatai vannak róluk?

2. Ön szerint milyen tényezők befolyásolhatják párkapcsolati elköteleződésüket az adott élethelyzetben?
3. Milyen módon alakul apa-gyermek kapcsolattartási lehetősége, ha mások (anya, szülő) ellenzik a kapcsolattartást, vagy ha egyéb módon hátráltatott az apa, pl. távolság, engedélyek kérése, kiskorúság?
4. A jelenleg hatályos törvények és jogszabályok milyen kötelezettségeket és milyen lehetőségeket rónak az intézményre az apák kapcsolattartási lehetőségeivel kapcsolatban?

4/a. Az Ön által vezetett intézménynek milyen lehetőségei vannak még - a jogszabályi előírások betartása mellett - támogatni a kapcsolattartást?

5. Ön szerint mi lenne a kapcsolattartásra az ideális helyszín, időtartam, gyakoriság a családok számára?
6. Az intézményi szolgáltatásokkal kapcsolatban mi a véleménye:
 - 6.1 Milyen teret, programot, lehetőséget kellene a jövőben kialakítani, amely az apa-anya, illetve az apa-gyermek kötődés kialakítását, megerősítését segítené elő?
 - 6.2 Milyen szakemberekre van/lenne ehhez szükség?
- 6/2/b. Milyen adminisztratív (szociális, pszichológiai, tréning) segítséget tudnak nyújtani az Ön által vezetett intézményben igény szerint az édesapáknak?*
7. Ezeknek a programoknak, lehetőségeknek milyen feltételei lennének mind az apák, mind a szakmai oldal felől?

8. Milyen lehetőségük van a szakembereknek az apákkal beszélgetni, elképzéseiket megismerni, esetleg bevonni őket az apaszerep elsajátításába?
 9. Tapasztalata szerint milyen gyakorisággal költöznek össze az édesanyák az édesapákkal az intézményből való kikerüléskor? (Az édesapával és/vagy édesapa családjával egy háztartásba (esetleg családok átmeneti otthonába?)
 10. Milyen feltételek mellett valósul meg az édesanya és gyermeke hazagondozási folyamata?
- 10/a. Tapasztalata szerint milyen egyéni, ill. körülménybeli jellemzők erősítik a folyamat sikerességét?*
11. Melyek az intézmény részéről a folyamat általános nehézségei?
 12. Miben szoktak segítséget, támogatást kérni az édesapák az intézménytől a hazagondozás során?

INTERJÚKÉRDÉSEK

15-19 korcsoportban apává vált fiatalokhoz, akiknek gyermekük és annak édesanyja intézményi elhelyezésében él

1. Meséljen a gyermekéről, kérem! Van-e kedvenc játéka? Mi a kedvenc ennivalója?
2. Kérem, meséljen arról, hogyan vált apává!
- 2/a. Meséljen arról, hogy a szüleivel, párja családjával, barátaival való kapcsolata hogyan változott meg gyermeke születését követően?*
3. Milyen az Ön élete most, hogy a párja és a gyermeke intézményben él?
4. Hogyan került be gyermeke és annak édesanyja abba az intézménybe, amelyben jelenleg élnek?
5. Milyen gyakran és hogyan van lehetősége kapcsolatot tartani gyermekével?
6. Mutassa be az intézményt, kérem! Meséljen róla!
7. Mi a véleménye a gyermeke és párja elhelyezési körülményeiről, az intézményi gondoskodásról?
- 7a. Bent tartózkodásuk idején – körülmények, ellátás, gyermekkel való törődés*
- 7b. Az intézményből való kiköltözéssel kapcsolatban – támogatás a hely keresésben, az adminisztrációs ügyekben*
8. Mit nyújt Önnek, mint édesapának az intézmény?
- 8/a. Milyen példát tud mondani rá?*
- 8/b. Az Ön életére vonatkozóan milyen ötletet, javaslatot, iránymutatást kap az intézménytől?*
9. Mit vár Ön, mint édesapa az intézménytől?
10. Hogyan befolyásolja a jövőjüket az, hogy az intézményben kezdte a család az életét?
- 10/a. ... és önnek a gyermekével való kapcsolatát?*
11. Hogyan szeretne édesapaként foglalkozni a gyermekével?

Fiatalkorú apaság kutatás

Tisztelt Hölgym/Uram!

Plenter Krisztina vagyok, jelenleg az Apor Vilmos Katolikus Főiskolán Szociálpedagógia MA szakon végzős hallgató. A kutatásom témája a **15-19 éves korcsoportba tartozó édesapák apaszerepének vizsgálata abban a helyzetben, ha a kiskorú anya szülés után, saját gyermekével gyermekotthoni ellátásba került.** Vizsgálom azokat szakellátásban rejlő lehetőségeket, amelyekkel az apává válás folyamatában támogatást kapnak. A kutatási adatokat kizárólag tanulmányi céllal használok fel, anonim módon. Kérem, segítse munkámat a kérdőív kitöltésével, mely körülbelül 10 percet vesz igénybe Öntől. Segítségét előre is köszönöm!

☐ Egy válasz

☐ Több válasz

1. **Neme**

☐ Férfi

☐ Nő

2. **Életkora**

☐ 30 év alatt

☐ 30-40 év között

☐ 40-60 év között

☐ 60 év felett

3. **Mennyi ideje foglalkozik 14 év feletti fiatalokkal?**

☐ 1-5 év között

☐ 5-15 év között

☐ 15-25 év között

☐ Több, mint 25 éve

4. Van-e, ill. a közelmúltban volt-e saját családján belül 15-19 év közötti fiú, akivel szokott beszélgetni, időt tölteni?

- ☐ Igen
- ☐ Nem

5. Az Ön által ismert szakellátásban élő, kiskorú anyák gyermekei esetében hány százalékban 19 év alatti a gyermek apja?

- ☐ Kevesebb, mint 20%
- ☐ 20-50% között
- ☐ 50-75% között
- ☐ 100%

6. A szakellátásban (kiskorú anya saját gyermekével) élő édesanyákhoz tartozó apák milyen módon szoktak kapcsolatot tartani családjukkal? **TÖBB VÁLASZ IS LEHETSÉGES (Kérem, csak a legjellemzőbbeket jelölje!)**

- ☐ Telefonon
- ☐ Emailben
- ☐ Netes felületeken (FB, Messenger, Twitter, stb.)
- ☐ Intézmény területén
- ☐ Külső helyszíneken
- ☐ Egyéb

7. A szakellátásban (kiskorú anya saját gyermekével) élő édesanyákhoz tartozó apák milyen keretek között szoktak kapcsolatot tartani családjukkal?

- ☐ Kizárólag a szabályozott kapcsolattartás szerint látogatnak
- ☐ A kapcsolattartási lehetőségeknél kevesebb is elég számukra
- ☐ A kapcsolattartási lehetőségeknél többet szeretnének

8. **Az apák jellemzően ...**

- ☐ Csak a gyereküket látogatják
- ☐ Csak a párjukat látogatják
- ☐ A gyermeket és párjukat együtt látogatják

9. **Milyen tevékenységet folytatnak LEGGYAKRABBAN a személyes látogatások alatt?**

- ☐ Beszélgetnek párjukkal
- ☐ Játsszanak a gyerekekkel
- ☐ Gondozzák a gyereket (pelenkázás, altatás, etetés)
- ☐ Egyéb

10. **Az apák mivel támogatják gyermekeiket/gyermekük édesanyját LEGGYAKRABBAN?**

- ☐ Élelmiszert hoznak az édesanyának és a gyermeknek
- ☐ Csak a gyermeknek hoznak számára megfelelő élelmiszert
- ☐ Élvezeti cikket (édességet, dohány, üdítő stb.) hoznak a párjuknak
- ☐ Pénzt adnak a párjuknak
- ☐ Játékot, ruhát, használati cikket hoznak a gyereknek
- ☐ Használati cikket, ruhákat hoznak párjuknak és a gyereknek
- ☐ Közös programokra viszik családjukat (játsszótér, mozi, egyéb esemény)
- ☐ Egyéb

11. **Eddigi munkája során milyen arányban voltak azok a 15-19 éves korcsoportba tartozó édesapák, akik folyamatosan látogatták párjukat és gyermeküket?**

- ☐ Kevesebb, mint 20%
- ☐ 20-50%
- ☐ 50-75%
- ☐ 75% felett

12. Ön, mint szakellátó milyen kapcsolatba kerül a családjukat látogató apákkal? **TÖBB VÁLASZ IS LEHETSÉGES (Kérem, csak a legjellemzőbbeket jelölje!)**

- ☐ Semmilyen kapcsolatba nem kerülök
- ☐ Beszélgetek vele a gyermekéről
- ☐ Beszélgetek vele a párkapcsolatáról
- ☐ Beszélgetek vele az életviteléről (iskola, munka stb.)
- ☐ Tanácsot, segítséget adok, amiben tudok, ha hozzám fordul
- ☐ Kötelezem az intézményi szabályok betartására
- ☐ Konfliktusaim adódnak vele a viselkedése miatt

13. Eddigi munkája során milyen arányban voltak azok a fiatal édesapák, akik párjukkal közösen vagy egyedül megkapták gyermekük szülői felügyeleti jogát és összeköltöztek?

Kevesebb, mint 20%

- ☐ 20-50%
- ☐ 50-75%
- ☐ 75% felett

14. Milyen segítséget tud nyújtani Ön a fiatal apáknak? **TÖBB VÁLASZ IS LEHETSÉGES (Kérem, csak a legjellemzőbbeket jelölje!)**

- ☐ Megmutatom neki a gyermek gondozásával kapcsolatos teendőket
- ☐ Beszélgetünk a babák szükségleteiről, szokásairól
- ☐ Beszélgetünk arról, hogy milyen lehetőségei vannak arra, hogy eltartsa majd a családját
- ☐ Tanácsot adok neki munkaszerzéssel kapcsolatban
- ☐ Beszélgetünk a tanulási lehetőségeiről, igyekszem biztatni, tanácsot adni neki ezzel kapcsolatban
- ☐ Beszélgetünk arról, hogy mint apa, milyen programokra szeretné elvinni a családját
- ☐ Beszélgetünk arról, hogy mit tesz azért, hogy megkapja gyermeke szülői felügyeleti jogát
- ☐ Egyéb

15. Ön szerint milyen irányban változik leggyakrabban az apák hozzáállása az intézményi körülmények elfogadásával kapcsolatban, ha hónapokig vagy akár pár évig él gyermekotthonban gyermekük és édesanyja?

- ☐ Nehezebben viselik, türelmetlenebbekké válnak
- ☐ Elfogadják a helyzetet, beleszoknak
- ☐ Megtesznek minden tőlük telhetőt, hogy minél előbb egyesülhessen a család
- ☐ Az anyára terhelik a felelősséget, ő oldja meg a helyzetét
- ☐ Az anyai vagy apai nagyszülőktől, rokonoktól várják a helyzet megoldását
- ☐ Segítségként fogják fel, mert időt nyernek maguknak szórakozásra, független életvitelre
- ☐ Segítségként fogják fel, mert időt nyernek maguknak tanulásra, munkahely találásra

16. Amikor Ön intézményileg szervezett, közös programokon kíséri/felügyeli az anyát gyermekével, amelyeken édesapa is részt vehet, milyennek látja az apa viselkedését?

- ☐ Apa ugyanúgy kezeli anyát és gyermekét, mint az otthonbeli látogatásokon
- ☐ Kihangsúlyozza az apai mivoltát a külvilág felé
- ☐ Egyedül éli meg a helyszínt és a programot
- ☐ Kötetlenebb, bensőségebb formában fordul a családjá felé

17. Ön szerint mivel lehetne bővíteni az intézményi szolgáltatások körét az apák kapcsolattartására vonatkozóan?

Rövid, szöveges válasz: _____

18. Ön szerint milyen korlátozásokat kellene bevezetni az apák kapcsolattartására vonatkozóan?

Rövid, szöveges válasz: _____

Kérdőív összesítő diagramok

